

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.12>

В. М. Омельчук

аспірант кафедри юриспруденції
Чернівецького інституту Міжнародного гуманітарного університету

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДЕРЖАВІ

В даній статті автор аналізує сучасний стан управління корпоративними правами, що належать державі. Виділяються такі проблеми управління: 1) відсутність чітких механізмів управління та контролю за діяльністю державних підприємств; 2) часті зміни законодавства та відсутність стабільності у правовій системі; 3) недостатня відповідальність менеджерів та членів наглядових рад за результати їхньої діяльності є значною проблемою; 4) відсутність кваліфікованих фахівців у сфері управління державними підприємствами. Актуальними шляхами вдосконалення адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав, що належать державі визначаються наступні: 1) впровадження системи моніторингу та оцінки діяльності державних підприємств, що дозволить своєчасно виявляти та усувати недоліки в управлінні; 2) вдосконалення законодавства, розробка єдиної стратегії розвитку корпоративного управління; 3) запровадження чітких критеріїв оцінки діяльності керівників державних підприємств, що включатимуть фінансові показники, соціальну відповідальність та вплив на економіку; 4) інвестування в навчання та підвищення кваліфікації управлінського персоналу. Позитивним аспектом в удосконаленні системи корпоративного управління автор визначає набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління», який став важливою віхою на шляху до модернізації управління державними активами в Україні. Аналізуючи Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління», можна простежити кілька інноваційних та вдосконалених напрямків роботи державних органів у сфері корпоративних прав, а саме: довгострокова політика державної власності, запровадження листів очікування, незалежність наглядових рад, розподіл дивідендів, запровадження політики винагороди, корпоратизації та приватизації.

Ключові слова: корпоративні права держави, адміністративно-правове забезпечення, шляхи удосконалення, система державного управління, корпоративне управління.

Постановка проблеми. Адміністративно-правове забезпечення корпоративних прав, що належать державі, є однією з ключових складових сучасної системи державного управління. Воно спрямоване на захист та ефективне використання державних корпоративних активів, забезпечуючи реалізацію інтересів суспільства та держави в сфері економіки. Проблема цієї сфери стає особливо актуальною в умовах економічних і політичних перетворень, коли держава намагається знайти баланс між підтримкою державного сектору економіки та розвитком ринкових відносин.

У сучасних умовах держава, як власник корпоративних прав, повинна мати чіткі та ефективні механізми управління цими правами. Однак на практиці існує низка проблем, що перешкоджають належній реалізації адміністративно-правових функцій у цій сфері. Серед основних можна виділити недостатню ефективність механізмів контролю та управління державними підприємствами, відсутність чіткої правової бази, корупційні ризики, а також низький рівень прозорості в управлінні державними активами.

Проблеми адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав дер-

жави впливають на економічний розвиток країни, зокрема, через неефективне використання державних ресурсів та активів. Деякі з цих проблем пов'язані з інституційними недоліками, інші виникають через правові прогалини або недостатнє дотримання чинного законодавства. В умовах трансформації державного сектору і загальних економічних змін, необхідність удосконалення адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав держави набуває критичної важливості. Підвищення прозорості, посилення контролю за діяльністю державних підприємств, а також оптимізація правового регулювання цієї сфери — це лише частина необхідних заходів для покращення ситуації. Зазначене, на наш погляд, і демонструє актуальність даної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання корпоративних прав, правових механізмів управління ними, принципів такого управління та законодавчої регламентації були висвітлені багатьма науковцями у їхніх працях. Зокрема, в дослідженнях таких вчених як: О. Вінник, В. Жабського, Н. Задираки, О. Кібенко, Н. Кобецької, Д. Погрібного, А. Смітюха, І. Спасибо-Фатєєвої та інших. Зокрема, Смітюх А.В. в своєму дисертаційному дослідженні аналізував теоретико-правові засади корпоративних прав, В. Жабський в свою чергу аналізував безпосередньо сутність, значення, правові механізми реалізації корпоративних прав держави. При цьому, зазначимо, що досліджень саме адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав держав, що належать державі фактично не здійснювалося. Більше того, окреслена сфера на даному етапі зазначає значних законодавчих змін, що в свою чергу підкреслює актуальність даного наукового дослідження.

Мета даної статті полягає у здійсненні аналізу сучасного стану управління корпоративними правами, що належать державі, виокремленні проблемних аспектів та визначенні шляхів удосконалення адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав, що належать державі.

Виклад основного матеріалу. На перший погляд, роль держави у володінні та управлінні активами може здатися

суто економічним питанням, однак, в умовах сучасної України, це питання є глибоко політичним і соціальним. Економічні виклики, спричинені війною, вимагають від держави ефективного використання всіх наявних ресурсів для задоволення не тільки економічних, але й соціальних потреб суспільства [1].

Стаття 3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» визначає, що корпоративні права держави у статутних капіталах господарських організацій є об'єктами управління державної власності [2]. Корпоративні права держави — це акції або частки в господарських товариствах, які належать державі і якими вона володіє для впливу на діяльність цих підприємств. Стаття 11 Закону регламентує особливості управління корпоративними правами, які належать державі, а також обмеження на їх розпорядження. Державні корпоративні права не можуть передаватися господарським товариствам для формування їх статутних капіталів, за винятком випадків, коли мова йде про державні акціонерні товариства, 100% акцій яких належать державі, а також державні холдингові компанії [2]. Таке обмеження спрямоване на забезпечення контролю над стратегічними активами, що мають важливе значення для національної економіки.

8 березня 2024 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління», який став важливою віхою на шляху до модернізації управління державними активами в Україні [3]. Цей закон був прийнятий в рамках виконання вимог програми Міжнародного валютного фонду та імплементації законодавства України відповідно до стандартів Європейського Союзу. Європейська бізнес асоціація підкреслює, що цей закон значно наближує Україну до стандартів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), адаптуючи ці норми до реалій воєнного часу та відображає значний прогрес у вдосконаленні системи корпоративного управління, що свідчить про її готовність виконувати свої міжнародні зобов'язання [4]. Важливо відмітити, що даний закон прийня-

тий з врахуванням дії правового режиму воєнного стану в Україні та адаптований до сучасних реалій.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» не тільки встановлює нові правила гри для держави як власника активів, але й створює правову основу для більш раціонального використання державних ресурсів у довгостроковій перспективі. Утім, його успішна імплементація залежатиме від того, як держава зможе поєднати ці нові правові можливості з належним інституційним та управлінським потенціалом.

Однією з ключових особливостей нового законодавства є положення щодо передачі корпоративних прав держави виключно до статутних капіталів державних акціонерних товариств та державних холдингових компаній. Це обмеження є важливим інструментом для забезпечення контролю держави над стратегічно важливими підприємствами. Передача корпоративних прав іншим суб'єктам, зокрема приватним компаніям, може сприяти втраті державного контролю, що могло б мати негативні наслідки для економічної безпеки країни. Прийняття цього закону є важливим кроком на шляху до підвищення ефективності корпоративного управління в Україні, що відповідає як міжнародним зобов'язанням держави, так і внутрішнім вимогам, зокрема в умовах війни. Проте для досягнення реальних результатів необхідно забезпечити не лише виконання закону, а й зміцнення інституційної спроможності та забезпечення прозорості в управлінні державними активами. Зміни відображають потребу України інтегрувати своє законодавство до європейських стандартів. Вони дозволяють забезпечити більшу прозорість і відповідальність державних органів при управлінні корпоративними правами, що важливо для залучення інвестицій і забезпечення конкурентоспроможності державних підприємств.

Отже, з набуттям чинності закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління», Україні надається новий шанс на трансформацію вітчизняної системи управління державними підприємствами.

Аналізуючи Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління», можна простежити кілька інноваційних та вдосконалених напрямків роботи державних органів у сфері корпоративних прав.

1. Довгострокова політика державної власності

Згідно з новим законодавством, запроваджується обов'язкова політика державної власності, яка буде визначена Кабінетом Міністрів України протягом шести місяців після набрання чинності Законом. Ця політика включатиме принципи, що обґрунтовують цілі збереження державних підприємств у державній власності, плани підвищення ефективності управління та вимоги до звітності й прозорості. Регулярний перегляд цієї політики кожні п'ять років сприятиме її актуалізації та адаптації до змінюваних умов. Політика державної власності також визначатиме вимоги до винагороди керівників та членів наглядових рад державних підприємств, що сприятиме залученню висококваліфікованих спеціалістів. Уряд зобов'язується прийняти нормативно-правові акти для реалізації цих ініціатив, що створить основу для системного підходу до управління державним майном.

2. Листи очікувань

На основі політики державної власності та консультацій з наглядовою радою, уповноважений орган управління державним підприємством затверджуватиме листи очікувань власника. Ці документи міститимуть короткострокові та середньострокові цілі, які враховують стратегічні плани розвитку підприємств. Важливою частиною цих листів є фінансові показники, які мають бути погоджені з Міністерством економіки України. Наявність листів очікувань дозволить чітко визначити цілі та завдання для державних підприємств, а також підвищити відповідальність керівництва за досягнення цих цілей. Невідповідність цілям, визначеним у листах, може призвести до дострокового припинення повноважень членів наглядової ради, що підвищує відповідальність за результати діяльності.

3. Незалежність наглядових рад

Однією з ключових новацій є створення дворівневої структури управління

з утворенням наглядових рад у кожному державному підприємстві. Це рішення поширюється на всі підприємства, які відповідатимуть визначеним Кабінетом Міністрів України критеріям. Наглядові ради матимуть розширені повноваження, зокрема відповідальність за затвердження фінансових, стратегічних та інвестиційних планів. Ця структура не лише забезпечить більшу незалежність управлінських органів, але й створить механізми для контролю за виконанням цілей, встановлених у листах очікувань. Важливо, що законодавство визначає вичерпний перелік підстав для дострокового припинення повноважень членів наглядових рад, що зменшує ризики політичного втручання у їхню діяльність.

4. Розподіл дивідендів

Зміни також торкнулися системи розподілу дивідендів. Державна дивідендна політика визначатиме принципи та підходи щодо виплат до державного бюджету, забезпечуючи баланс між короткостроковими фіскальними цілями і довгостроковими завданнями державних підприємств. Це дозволить краще планувати фінансові потоки та забезпечити сталий розвиток підприємств. Політика розподілу дивідендів повинна враховувати не лише поточні потреби держави, але й інвестиційні плани підприємств, що є важливим аспектом для забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку.

5. Політика винагороди

Закон також вводить нові принципи для визначення винагороди керівників та членів наглядових рад державних підприємств. Кабінет Міністрів України отримає повноваження встановлювати порядок оцінки їхньої роботи, що сприятиме прозорості та підзвітності в питаннях винагороди. Цей підхід покликаний залучити до державних підприємств кваліфіковані кадри, які зможуть забезпечити ефективне управління. Система винагороди стане стимулом для поліпшення результатів діяльності державних підприємств, адже буде пов'язана з виконанням стратегічних цілей і показників, визначених у листах очікувань.

6. Корпоратизація та приватизація

Окремо слід зазначити, що зменшення кількості підприємств у державній влас-

ності здійснюватиметься через приватизацію нестратегічних об'єктів. Стратегічні підприємства будуть підлягати корпоратизації, що сприятиме залученню інвестицій та впровадженню найкращих світових практик корпоративного управління. У 2024 році планується розроблення стратегії приватизації, яка дозволить зменшити портфель державного майна та залучити приватні інвестиції. Уряд визначить перелік об'єктів, заборонених до приватизації, та передасть всі інші державні підприємства до Фонду державного майна України для приватизації або ліквідації.

Однак, прийняття законодавства – це лише перший крок на шляху до реформування цієї сфери, адже потрібні ще реальні кроки для фактичної реалізації затверджених політик та стратегій, оскільки до сьогодні управління державними активами було однією з найслабших ланок української економіки. Корупція, недостатня прозорість і політичні інтереси часто перешкоджали ефективному використанню державних ресурсів. Тому вдосконалення корпоративного управління на законодавчому рівні має супроводжуватися не тільки змінами в правовій базі, але й розвитком інституційної спроможності органів, які управляють державними [5].

Зміни відображають потребу України інтегрувати своє законодавство до європейських стандартів та рекомендацій ОЕСР. Вони дозволять забезпечити більшу прозорість і відповідальність державних органів при управлінні корпоративними правами, що важливо для залучення інвестицій і забезпечення конкурентоспроможності державних підприємств [6]. Орієнтація України на стандарти ОЕСР має важливе значення для подальшої інтеграції країни в міжнародні економічні структури. ОЕСР визначає чіткі норми та рекомендації щодо корпоративного управління, зокрема стосовно прозорості, підзвітності та відповідальності державних органів, що відповідають за управління активами. Впровадження цих норм сприятиме залученню іноземних інвесторів та покращенню загальної економічної ситуації в країні.

Загалом, аналізуючи поточну ситуацію, можна виділити такі основні проблеми реалізації адміністративно-правового

забезпечення корпоративних прав, що належать державі:

1) Відсутність чітких механізмів управління та контролю за діяльністю державних підприємств призводить до ризику корупції, неефективного використання ресурсів і зниження їх конкурентоспроможності.

2) Часті зміни законодавства та відсутність стабільності у правовій системі ускладнюють процеси управління державними активами.

3) Поряд з відсутністю належних інструментів контролю, недостатня відповідальність менеджерів та членів наглядових рад за результати їхньої діяльності є значною проблемою.

4) Відсутність кваліфікованих фахівців у сфері управління державними підприємствами негативно впливає на їх ефективність і розвиток.

Актуальними шляхами вдосконалення адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав, що належать державі можна, на наш погляд, визначити наступні:

1) Впровадження системи моніторингу та оцінки діяльності державних підприємств, що дозволить своєчасно виявляти та усувати недоліки в управлінні.

2) Удосконалення законодавства, розробка єдиної стратегії розвитку корпоративного управління.

3) Запровадження чітких критеріїв оцінки діяльності керівників державних підприємств, що включатимуть фінансові показники, соціальну відповідальність та вплив на економіку.

4) Інвестування в навчання та підвищення кваліфікації управлінського персоналу.

Висновки. Ефективне адміністративно-правове забезпечення корпоративних прав, що належать державі, є критично важливим для стабільного економічного розвитку України. Вирішення існуючих проблем потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення механізмів

управління, підвищення відповідальності, уніфікацію правового поля та професійну підготовку кадрів. Лише через реалізацію цих заходів можна досягти суттєвого покращення в управлінні державними підприємствами, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню їхньої ефективності та конкурентоспроможності на ринку.

Список використаної літератури:

1. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади: дис. ... док. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право». Одеса, 2018. 561 с.
2. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 № 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 24.12.2024)
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління : Закон України від 22.02.2024 № 3587-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3587-20> (дата звернення: 19.09.2024)
4. Важлива віха у реформуванні корпоративного управління в Україні: прийнято довгоочікуваний закон для подальшої лібералізації сектору підприємств державної форми власності. Європейська бізнес асоціація. 26.03.2024. URL: <https://eba.com.ua/vazhlyva-viha-u-reformuvanni-korporatyvnogo-upravlinnya-v-ukrayini-prijnyato-dovgoochikuvanyj-zakon-dlya-podalshoyi-liberalizatsiyi-sektoru-pidpryyemstv-derzhavnoyi-formy-vlasnosti/> (дата звернення: 19.09.2024)
5. Митрофанова А.С., Решетняк Н.Б. Особливості системи управління корпоративними правами держави в Україні. *Бізнес Інформ*. 2019. №3. С. 63–68.
6. Кравцова І.В. Управління державними корпоративними правами: іноземний досвід та використання його у вітчизняній практиці. *Перспективи освіти в науці та технології. 2010* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (07–15 листопада 2010). Польща, 2010. Том 8. С. 24–26.

Omelchuk V. Improvement of administrative and legal security of corporate rights belonging to the state

In this article, the author analyzes the current state of management of corporate rights owned by the state. The following management problems are highlighted: 1) the lack of clear mechanisms for managing and controlling the activities of state-owned enterprises; 2) frequent changes in legislation and the lack of stability in the legal system; 3) insufficient responsibility of managers and members of supervisory boards for the results of their activities is a significant problem; 4) the lack of qualified specialists in the field of management of state-owned enterprises. The following are identified as relevant ways to improve the administrative and legal support of corporate rights owned by the state: 1) implementation of a system for monitoring and evaluating the activities of state-owned enterprises, which will allow timely identification and elimination of shortcomings in management; 2) improvement of legislation, development of a unified strategy for the development of corporate governance; 3) introduction of clear criteria for evaluating the activities of heads of state-owned enterprises, which will include financial indicators, social responsibility and impact on the economy; 4) investment in training and advanced training of management personnel. The author defines the entry into force of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving Corporate Governance" as a positive aspect in improving the corporate governance system, which became an important milestone on the way to modernizing the management of state assets in Ukraine. Analyzing the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving Corporate Governance", one can trace several innovative and improved areas of work of state bodies in the field of corporate rights, namely: long-term state property policy, introduction of waiting lists, independence of supervisory boards, distribution of dividends, introduction of remuneration policy, corporatization and privatization.

Key words: corporate rights of the state, administrative and legal support, ways of improvement, public administration system, corporate governance.